

Srečanja s hrošči v gorskih gozdovih Slovenije

Kozlički, rogači, krešiči, rilčkarji ...

✎ Al Vrezec

Gorski gozdovi FOTO: OTON NAGLOST

Hrošči so navkljub svoji množičnosti, saj štejejo kar tretjino vseh poznanih vrst, manj opazni in poznani. Pa vendar se z njimi srečamo praktično na vsakem koraku, le opazimo jih ne.

Če bi takole vprašal planinca, katerega izmed hroščev bi si zamislil kot simbol gora in planinskega sveta, bi gotovo pomislil na alpskega kozlička (*Rosalia alpina*). Že ime, tako domače kot znanstveno, namiguje, da gre za gorsko žival, ki poseljuje neokrnjeno naravo naših Alp. Če bi se temu sinje modremu hrošču v toplih julijskih ali avgustovskih dneh, ko lazi in leta naokoli, podali na sled po naših gorskih vršacih, bi se gotovo čudili: kam le se je udrl, da ga tudi v najbolj izbornih planinskih koticih ni moč videti?

Seveda ne! Alpski kozliček pravzaprav sploh ni visokogorska žival, pač pa prebivalec starih in obsežnih bukovih gozdov. Samice zalegajo svoja jajčeca skoraj izključno v ranjen ali odmirajoč bukov

les, v katerem se tri ali več let razvijajo ličinke. Nekatere študije po Evropi so pokazale, da alpski kozliček poseljuje le obsežne, stare in dobro ohranjene gozdne sestoje v sredogorju, zato ga obravnava jo celo kot pragozdni relikv. Intenzivno in neustrezno gospodarjenje mu škodi, saj samice rade zalegajo jajčeca v sveže požagan bukov les. Ker gre tovrsten les v nadaljnjo predelavo ali kot drva v peč, z njim propade veliko zarodov alpskih kozličkov. Zaradi tega je bil na nivoju Evropske unije alpski kozliček izbran za posebno varstveno pomembno vrsto, za katero je v t. i. evropskem omrežju najbolj ohranjenih in z biotsko pestrostjo najbolj bogatih območij Natura 2000 potrebno poskrbeti za njeno dolgoročno prežive-

tje in ohranitev. V gorskih gozdovih mu dela družbo še cela kopica tako evropsko pomembnih vrst.

Eden takih je bukov kozliček (*Morimus funereus*), ki je med laiki zaradi podobnega vzorca na pokrovkah pogosto napačno prepoznan za alpskega kozlička. V resnici sta to povsem drugačni bitji. Alpski kozliček se kot uren in vitek dnevni hrošč spreletava z debela na deblo, bukov kozliček pa je okoren in debelušen in mu bolj kot dan ustreza noč, ko lazi naokoli. Bukov kozliček namreč pod pokrovkami nima kril kot alpski in je povsem priklenjen na zemljo. Sicer pa bukov kozliček ni takšen specialist kot alpski in mu celo bolj kot bukev dišijo hrast, jelka in javor. Oba pa sta vrsti evropskega varstvenega pomena, ki ju bomo ponekod v naših gozdovih obilo srečevali. Bukov kozliček ni redek na Krasu in na nekaterih dinarskih kraških planotah, kot so Krim, Snežnik ali pa Mala gora na Kočevskem. Sicer pa bomo

alpskega kozlička našli v nižjih bukovih sestojih Julijcev, v večjem številu pa na predgorskih hribih vzhodne Slovenije, denimo na Gorjancih, na Kozjanskem, v večjem številu pa na "štajerskem Triglavu", kakor pravijo Boču.

Vsaka planinska pot se prične v nižini, na gorskem vznožju. Po tej poti se bomo na začetku sprehajali pretežno po listnatem gozdu, nato prešli v mešani gozd, na koncu pa bodo listavci bolj ali manj izginili in prevladoval bo iglasti gozd. Tem višinskim spremembam v gorskem gozdu sledijo tudi hrošči, zato si oglejmo, kakšne "hroščje prikazni" lahko srečamo na naši poti v visokogorski svet.

LISTNATI GOZDOVI OB NIŽINSKEM VZNOŽJU GORA

Na nižjih nadmorskih višinah uspeva večinoma listnati gozd, sprva hrast, višje pa bukev. Hrast je z raznovrstnim življenjem sila bogato drevo. V sestojih s hrastom se je mogoče srečati tudi z najtežjo evropsko žuželko, rogačem (*Lucanus cervus*). Samca krasijo mogočne klešče, samica pa je bolj skromna z majhnimi kleščicami. Vode, ki se zlivajo z gora, se v nižini razlijejo po močvirnih tleh. Vlažno gozdno okolje ustreza orjaškemu krešiču (*Procerus gigas*), ki ima to lastnost, da naokoli lazi tudi podnevi, zlasti ob deževnem in oblačnem vremenu. Neredko ga lahko opazujemo, ko si sredi poti, ne meneč se za okoliško dogajanje, privoščiti ostanke pohojenega polža. Svetujem, da v velikega in sicer na videz miroljubnega hrošča ne drezamo preveč. Kakor vsi krešiči, ima tudi orjaški krešič to navado, da v nevarnosti rahlo privzdigne zadek in z neverjetno natančnostjo brizgne vsiljivcu v oko ostudno smrdečo in jedko tekočino. Sicer pa bomo na gozdnih sprehodih lahko videli tudi marsikaterega drugega velikega krešiča, zlasti vrst iz rodu *Carabus*, ki jih bomo z nekaj pozornosti in truda lahko tudi hitro prepoznali.

Mrhovina te ali one sorte je sicer zelo primerno zbiralistično raznih vrst hroščev, med njimi grobarjev (*Nicrophorus* sp.), rdečevratnega mrharja (*Oeceotoma thoracica*) in gozdnega govnača (*Anoplotrupes stercorosus*). Posebno življenjsko okolje za hrošče v gozdu pa so padla odmrli drevesa in sušice. Ker je zaradi izkoriščanja gozdov tovrstne odmrle lesne mase v gozdovih vse manj, se je veliko vrst, vezanih na odmrli les, znašlo na rdečem seznamu ogroženih vrst. Tem vrstam, vezanim na

Izbor najpogostejših vrst velikih krešičev glede na višinske pasove oziroma tipe gorskih gozdov. Nižinski listnati gozd: (1) orjaški krešič (*Procerus gigas*), (2) usnjati krešič (*Carabus coriaceus*), (3) modri krešič (*Carabus intricatus*), (4) zrnasti krešič (*Carabus granulatus*). Sredogorski mešani gozd: (5) hrapavi krešič (*Carabus caelatus*), (6) verigasti krešič (*Carabus catenulatus*), (7) vijolični krešič (*Carabus violaceus*), (8) vrtni krešič (*Carabus hortensis*). Visokogorski iglasti gozd: (9) ploščati krešič (*Carabus creutzeri*), (10) koroški krešič (*Carabus carinthiacus*), (11) gorski krešič (*Carabus sylvestris*), (12) alpski krešič (*Carabus alpestris*).

FOTO: ANDREJ KAPLA

trohneč les, učeno pravimo saproksili (gr. *sapros*, gnil, trohneč; gr. *xylo*, les). Na les so vezane predvsem ličinke. Če iz radovednosti odmaknemo del lubja s trhlega debela, bomo pod njim uzrli cel kup raznovrstnih ličink, pa tudi hroščev. Opazne so velike ploščate in rumenkaste ličinke ognjenega hrošča (*Pyrochroa* sp.), ali pa njemu podobne ličinke škrlatnega kukuja (*Cucujus cinnaberinus*), ki velja za eno bolj ogroženih saproksilnih vrst.

MEŠANI GOZDOVI V SREDOGORJU

Z večjo nadmorsko višino se spreminjajo tudi podnebne razmere, kar se odraža tudi v gozdu. V gozdnem sestoju se listavcem pridružijo iglavci, zlasti jelka in smreka. Sredogorski bukov gozdovi so dom alpskega kozlička, na od sonca obsijanih hlodih pa mu družbo dela še cela kopica drugih in na pogled atraktivnih vrst kozličkov. Bukov les privlači tudi malega strigoša (*Cerambyx scopolii*), ki je poimenovan po znamenitem naravoslovcu iz Idrije Giovanniju Antoniju Scopoliju, ki je v 18. stoletju prvi popisal kranjsko floro in favno. Pogost je tudi opečno rdeči vitki kozliček (*Strictoleptura rubra*), čigar opečno rdeče so le samice, manjši samci pa so

rumenkasti. Pod lubjem štorov in odmrlih debel se razvijajo blede valjaste ličinke zalubnih kozličkov, ki si pred zabubljenjem spletejo pravo gnezdece. Pogostejša sta zeleni zalubni kozliček (*Rhagium mordax*) in mali zalubni kozliček (*Rhagium inquisitor*), prvi pretežno na listavcih, drugi pa na iglavcih.

Sicer pa na drevju tudi lesne gobe niso brez hroščev. Stare preperle lesne gobe so polne luknjic in če odtrgamo majhen košček gobe, bomo hitro naleteli na gobjega črničca (*Diaperis boleti*). Hrošči iz družine črničev (*Tenebrionidae*), med katere spada tudi zloglasni moka (*Tenebrio molitor*), so si po videzu silno različni, a jih bomo brez težav spoznali po značilnem trpkem smradu, ki ga sprostijo v nevarnosti. V sredogorskem mešanem gozdu so pogosti tudi nekateri rogači (*Lucanidae*). Tu sicer ni velikega rogača, pač pa cela kopica njegovih manjših sorodnikov, katerih ličinke se razvijajo v lesni trhlini. Nekateri so celo brez klešč in prav nič ne spominjajo na velikega sorodnika. Samca nosorogega rogača (*Sinodendron cylindricum*) npr. krasi le en sam rog. Tega bomo sicer redkeje uzrli, saj je nočna žival, ki se podnevi večinoma skriva v luknjah preperelih debel.

Gozdni govnač (*Anoplotrupes stercorosus*) je najpogostejša vrsta govnača pri nas, ima pa bogato sorodstvo podobnih vrst hroščev. FOTO: AL VREZEC

Na mrhovini se navadno nagomili veliko hroščev, med njimi tudi mrhovinarski rdečevrati mrharji (*Oecheptoma thoracica*). FOTO: AL VREZEC

Ozrimo se še na gozdna tla, ki so v mešanem gozdu še prav posebno bogata. Pod kamni se skrivajo mnogi krešiči, denimo blesteči kopač (*Pterostichus burmeisteri*) z metalno vijoličnim sijajem ali pa pokač (*Aptinus bombardae*). Slednji nas bo presenetil s sikajočim pokom, pravo malo eksplozijo, če se ga bomo skušali dotakniti. Po gozdnih tleh stika za polži in mrhovino za palec velik črni kratkokrilec (*Ocypus tenebricosus*), ki s svojimi kratkimi pokrovkami komajda spominja na hrošča. Ob gozdnih poteh se ponekod bogato razrašča podrast, zlasti veliki lapuhovi in repuhovi listi. Na teh se radi zadržujejo različni rilčkarji (*Curculionidae*). Med njimi bomo brez

Našega največjega rilčkarja, velikega repuhovega rilčkarja (*Liparus glabrirostris*), bomo z malo truda našli na velikih lapuhovih in repuhovih listih ob gozdnih poteh. FOTO: AL VREZEC

težav prepoznali modro pikastega jajčastega rilčkarja (*Otiorhynchus gemmatus*) in največjega med našimi rilčkarji, velikega repuhovega rilčkarja (*Liparus glabrirostris*).

VISOKOGORSKI IGLASTI GOZDOVI

V višjih legah začno prevladovati iglasti, zlasti smrekovi gozdovi, še višje pa sestoji macesna in ruševja. Ob tem pomislimo seveda na podlubnike ali lubadarje (*Scolytidae*), katerih ličinke si pod lubjem iglavcev vrtajo značilne rove. Kjer se ti hrošči zelo namnožijo, lahko povzročijo množično sušenje iglavcev. Resnici na ljubo pa se to dogaja predvsem v nižjih legah, torej tam, kjer si je človek zaradi lastnih koristi nasadil smrečje. Tudi v smrekovem gozdu se na požaganem lesu zbirajo različne vrste kozličkov, kot sta veliki smrekov kozliček (*Monochamus sartor*) in njemu podobne vrste ter smrekov vitki kozliček (*Oxymeris cursor*). Slednji je razširjen vse do gozdne meje v macesnove sestoje, pojavlja pa se v dveh oblikah, rdeče progasti in črni. Rogačev (*Spondylis buprestoides*) je sicer tudi kozliček, vendar je s svojo robustno črno postavo in kleščami silno podoben rogačem. Celo po okornem plezanju bolj spominja na slabo okretne rogače kot pa na urne kozličke. Njegove ličinke žive v razpadajočih štorih do dve leti, medtem ko so odrasli povsem neješčji in živijo le slab mesec.

Hroščev je v visokogorskih iglastih gozdovih seveda manj kot na nižjih nadmorskih višinah, a tudi tu najdemo zanimive posebneže. Tukaj živi velika polonica, okata polonica (*Anatis ocellata*)

z rumeno obrobljenimi pikami. Živi podobno kot nam bolj poznana sedempikčasta polonica (*Coccinella septempunctata*), ki je pretežno travniška žival in je izreden lovec na listne uši. Tudi okata polonica je ušji lovec, le da ušem sledi med iglice iglavcev, naokrog pa leta predvsem ponoči, zato ob večerih neredko prileti k svetlobi. Iztrebki in mrhovina v visokogorju so pomemben vir hrane za alpskega govnača (*Trypocopris alpinus*), ki je nekoliko manjši od svojih sorodnikov v nižini. Naša srečanja s hrošči v visokogorskih gozdovih pa zaključimo s krešiči. Po visokogorskih iglastih gozdovih Slovenije lazi kar nekaj krešičjih posebnosti. V hladnih iglastih gozdovih prebivata koroški krešič (*Carabus carinthiacus*) in ploščati krešič (*C. creutzeri*), slednji z značilno privihanim zadkom. Še višje, tja do gozdne meje in še čez, pa živita silno redka gorski krešič (*C. sylvestris*) in alpski krešič (*C. alpestris*), s katerim se bomo srečali bolj ali manj le naključno. Alpski krešič pravzaprav živi že nad gozdno mejo na planinskih tratah z zgolj redkimi drevesi in med kamenjem.

V tem kratkem pregledu še zdaleč nismo omenili vseh hroščev slovenskih gorskih gozdov, saj gredo števila vrst v tisoče. Spoznali pa smo nekaj najpogostejših, ki jih bomo imeli priliko videti na izletih v gore. Pomembno je le, da svoj pogled z veličastnih vršacev upremo kdaj pa kdaj tudi v tla, kjer nas bo presenetila pestrost živega sveta, ki nas obdaja, ko stopamo v planinski raj. Gozd in njegovi prebivalci so namreč silno pomemben del tega raja! ●

Dva gozdna kozlička evropskega varstvenega pomena, s katerima se dokaj redno srečujemo v gorskih gozdovih Slovenije: bukov kozliček (*Morimus funereus*) desno in alpski kozliček (*Rosalia alpina*) levo. FOTO: AL VREZEC

Smrekov vitki kozliček (*Oxymirus cursor*) se pojavlja vse do gozdne meje z macesnom. FOTO: AL VREZEC

Pod lubjem razpadajočih storov in debel lahko najdemo blede valjaste ličinke zalubnih kozličkov, ki si pred bubljenjem spletejo pravo gnezdece. Na sliki je ličinka zelene zalubnega kozlička (*Rhagium mordax*). FOTO: AL VREZEC